

Osman Balic
Predsednik Smotre
Kulturnih Dostignuca Roma Srbije

R O M A N I P E

Romanipe - je romski sistem pravila i vrednosti za obrazac nacionalnog identiteta, romski tradicionalni zakon, u istom smislu kao i dharma za Hindu kulturu.

1. Principi romskog kulturnog identiteta:

Važnije je "biti" no "imati"

Phralipen (bratstvo) - uzajamna pomoc, podrška, solidarnost i zajednicka odgovornost; kolektivni zivot, (zastita, sigurnost, kontrola, vodjenje, predhodno ustanovljena pravila) nasuprot individualnom zivotu (nesigurnost, nedostatak zastite, sloboda, samo-ustaljena pravila):

Pakiv - vera/verovanje (ukljucujuci veru u Boga), cast, postenje, pomirenje, postovanje, poverenje, balansiranje, koje se postize jedino ako se ova pravila postuju;

Baxt - vera, sudbina, dobra sreca - nasuprot bibaxt - losa sreca (koja se desavala kada se prekrse pravila o cistoti; na primer, bilo je zabranjeno govoriti o smrti, zbog toga sto bi to moglo izazvati losu sreću):

Ćacipen - (istina, iskrenost, pravda) :

Užo (čist) nasuprot melalo (necist) ; u ovom kontekstu morala su da se postuju veoma striktna (stroga) pravila, u suprotnom, sledi kazna, pracena reparacijama ciji je cilj vracanje ravnoteze u zivot zajednice:

Porodica = zajednica, zajednica=porodica - u smislu pripadnosti, solidarnosti i zajednicke odgovornosti, koja se takodje manifestovala kao i ritualna blagosiljanja :

Kult dece ;

Kult starih - o phuro, kao veza sa proslim iskustvom i modela identiteta (vezano za tradiciju, pretke)

Dualizam - Dobro i zlo jednako postoji u svetu; Del (Bog) i Beng (Djavo) jednako su vazni i pojedinac bi trebalo da uzima u obzir i jedno i drugo.

Eternal present - vecna sadasnost - proslost nije vazna, posto je vec prosla, a buducnost je poznata jedino Bogu, pa se prema tome racuna samo sadasnost .

Romani kriss - (obicajna pravda, tradicionalni pravni sistem i pomirenje (ponovno ujedinjenje)) ; distributivna pravda cija je namena ne da kazni onog ko je kriv, vec da nadoknadi stetu i osigura pomirenje izmedju strana (svako je bio u pravu na svoj nacin, ili su obe strane bile delimicno u pravu).

2. ELEMENTI "ROMANIPEN -a"

- **Jezik**-Jezik je bio suštinska stvar za identitet i kulturu Roma. Od najvećeg značaja za Rome; mada ne samo kao sredstvo komunikacije. Šta više, način na koji je pojedinac koristio romski jezik ukazuje na njegov / njen imidž, prestiž i položaj u zajednici.

-medjusobna komunikacija - Dualizam u govoru / komunikaciji

G-din Stankiewicz je predstavio način komunikacije Roma kao posebnu vještinu. On je rekao da čak i onde gdje Romi nisu mogli direktno da razgovaraju međusobno, ipak su mogli da se sporazumeju veoma dobro. Ali neRomi često nisu uspjeli da shvate ovaj dualizam u komunikaciji. Prema tome, oni su često imali teškoće u razumevanju stvarnog značenja onoga što su Romi govorili.

- **Nomadstvo**
- **poreklo, pleme, "endaj" ili "vica"**- proširena romska familija- Za svakog Roma porodica je od fundamentalne vrednosti. Pojedinac kao takav je, prema tome, manje važan. Ovo bi se lako moglo potvrditi posmatranjem romskih običaja pozdravljanja i međusobnog upoznavanja. (Sar si ti familija? ne pita se kako si ti već kako ti je familija) ili pri prvom upoznavanju dvojice Roma pita se : Ko san tu ? Ko si ti ? pritom se misli na pleme "Vicu" a ne na njegovo lično ime. U slobodnom prevodu : Od kojih si ti?
- Lice bez porodice manje je prestižno i drugacije se posmatra u zajednici od lica koje ima porodicu. Ali to nije značilo da su lica bez porodice isključena iz zajednice. Naprotiv, o takvim licima brinu drugi.

- **Muzika**

- **Igra, ples**

- **običaji i sistem vrednosti** - Poštovanje kao vrednost i način ponašanja.

Samopoštovanje, uzajamno poštovanje. Poštovanje starijih. Poštovanje između polova i generacija. Poštovanje Roma i poštovanje neRoma.

- **tradicionalna zanimanja**- Romske tradicije igrale su važnu ulogu u životu porodice. G-din Stankiewicz ukazao je na značaj očuvanja tradicija, ali je takođe priznao da se tradicije menjaju. Naglasio je da su ponekad tradicije prepreka modernizaciji, ali je dodao da je bez tradicija veoma teško da bilo ko definiše svoj identitet. Značajan izazov za mlade Rome jeste odluka koje romske tradicije sacuvati i preneti u budućnost a koje ostaviti za sobom.

- **tradicionalna nošnja**

- **udaja i ženidba**

- **uloga žena i muškaraca u romskoj porodici** - Uloga žena Romkinja u romskoj porodici / zajednici

Žene nisu u inferiornom položaju u romskoj zajednici protivno opažanjima većine. Nasuprot tome, žene imaju prilično važnu ulogu u tradicionalno romskoj porodici, koja dopunjuje ulogu muškaraca Roma.

- **deca i međusobni odnos između generacija u okviru "vice"** - Postupanje prema starijim Romima

- Ne postoji ni jedan slučaj u romskoj zajednici u kome je porodica smestila starijeg Roma u neku instituciju.
- Skoro da ne postoji slučaj da romkinja ostavi dete u porodilištu.

- **tradicionalna medicina**
- **solidarnost** - Solidarnost je osnovni princip u romskoj porodici i zajednici. ona je razvijana kao strategija preživljavanja i funkcionisala kao takva ne samo kao svakodnevna i mnogo više u vanrednim situacijama
- **pravičnost -"romano kris"** - romski sud
- **odnos prema Bogu i religijama** - Romi su pripadnici skoro svih religija. Medjutim ono što se vekovima i kontinentima provlaci kao "zajednicka nit" je Romanipe kao religija Roma.

Romi su izgubili svoju materijalnu kulturu; trebalo bi uciniti napore da se ona ponovo otkrije, a još vece napore treba uložiti da se kultura koju trenutno imamo još više razvije. Konacno, romska kultura – ROMANIPE – je postala dominirajuca ili paralelna religijama. Neki kažu da je Biblija romskog naroda zato što na reguliše život, ponašanje i odnose unutar i van romske zajednice.

3.Šta bi sada trebalo uradeti?

- Odgovarajuće finansiranje je potrebno da pomogne istraživanje u vezi proučavanja Roma
- Školarina za studente romske populacije vezan za istoriju, jezik I ostale sfere. Omogućiti da dobiju akademeske veštine koje su potrebne za zaista efektivno učešće u politički, administrativni, naučni ili privredni život
- Istraživanje u vezi tradicionalnih zanimanja Roma kroz istoriju sve do mogućih povezivanja sa sistemom kast u Indiji.
- ustanovljenje baze podataka u vezi nacija -grupa bez kompaktne istorije
- ponovno oživljavanje projekta enciklopedije
- rečnika
- Romološki centar koji je baziran na Balkanu
- Romološke studije-Univerzitetski odeljci- katedre za romološke studije
- biblioteka
- kursevi stranih jezika
- kursevi o romskoj istoriji
- tv i radio programi na romskom jeziku o tradiciji i obicajima kod Roma.
- istraživanje pojave rasisma prema Romima koji je izražen u klasičnoj literaturi
- istraživanje istorija drugih država i zanemarivanje uloge Roma u istoriskim događajima tih zemalja
- Savet Evrope i UNESKO koji trebaju da organizuju treninge za romske i neromske kulturne radnike- politicare u vezi stvari koje se odnose na oblasti kulture Roma .

Kulturna autonomija - prvi koraci u SCG

Nema kulturne politike bez institucija kulture-

1- Smotra Kulturnih Dostignuca Roma Srbije

2- Enciklopedija Roma

3- Romološke studije

4 - Romski kulturno-obrazovni centar(Matica romska)

Enciklopedija

- ... mnogo vas je napomenulo potrebu da enciklopedija treba da postoji u vezi romske kulture i istorije. Ovo je u vezi sa proizvodnjom materijala za podučavanje, istorijskih knjiga i načina predavanja koji su naročito bitno izneti da pripadnici romske nacionalnosti nemaju takav stupanj razvitka da sebi obezbede materijal koji je neophodan za normalno obrazovanje. Ovo je naročito jasno u momentima kada se radi o obrazovanju manjina – sve manjine ako se ne računaju Romi su u mogućnosti da sebi obezbede materijal za rad. Dakle obaveza je i posao međunarodnih organizacija da nadoknade ovo i da obezbede proizvodnju i stvaranje lingvističkih, istorijskih i kulturnih materijala tako da Romi uživaju iste mogućnosti kao i ostale nacije.

Šta bi omogućila Enciklopedija?

- ideja o enciklopediji već postoji neko vreme i potrebno je dati joj formu i sadržinu. Jednostavno želim da naglasim da kao deo projekta obrazovanja romske dece u Evropi, planirano je da se ova ideja razvije uglavnom kroz formu načina predavanja u sklopu zabeležaka za istoriju, jezik i kulturu.

Enciklopedija ovog tipa bi :

- odgovorila na potrebe kulturnih različitosti koje bi se široko razmatrale na seminarima
- dozvolila novi materijal da se doda u toku nekoliko godina, pošto je nemoguće uraditi bilo šta drugo
- zadovoljila potrebu da se obezbedi nastava koliko je to moguće u sklopu sa stvarnim i realnim okolnostima u školama, pošto ovo ne zahteva isti sadržaj i sadržaj bi dosta bio različit u odnosu na mesto i društveno –kulturnu sredinu za učenike
- omogućiti poštovanje različitih pogleda na različite grupe Roma. Neki od njih možda ne bi želeli da vide razbijene aspekte svog jezika za koji misle da je krajnje privatna stvar

- posedovala tu dobru stranu da materijal može biti dostupan svima i da bude u u hodu sa pravim principom interkulturalnog obrazovanja. Ideja nije da se stvori suviše specijalizovana materija koja bi određeno odeljenje pretvorila u neku vrstu geta već da bi se osiguralo da romska istorija i kultura predstavljaju deo poznatog i prepoznatljivog nasledja svih evropskih naroda i svetske baštine i unutar same škole a i van nje.
- prepoznala važnost vodećih licnosti, autoriteta u vezi različitih stvari koje su pokrivene uključujući ugledne stručnjake koji dolaze iz romskih sredina. Kod ove tačke želeo bih da ponovim apel za saradnju koji sam napravio još za vreme ove sesije otvaranja. Mnogi od vas su medju najboljim stručnjacima u svom poslu i svaka pomoć koju možete nama pružiti pod okriljem projekta obrazovanja u proizvodnji visoko kvalifikovane informacije će biti najviše cenjena.

Evropski- Balkanski centar obuke

- druga ideja koja se dalja razvijala za vreme seminara se tiče obrazovanja Centra obrazovanja i obuke mladih Roma . Neki ovde pričaju o akademiji, drugi o kulturnom centru
- na ovom stupnju, mi treba da u svakom slučaju razmotrimo kakvu formu takav centar treba da preuzme. Tip mreže je na neki način više uputni zbog ralika i geografske specifičnost cele Evrope. U medjvremenu, bih zapravo želeo da vam dam nekoliko ohrabrujućih vesti
- 2002 godine, Parlamentarna skupština je suvojila Predlog 1557 na pravnu situaciju Roma u Evropi. Dosta nezavisno od svog naziva ovaj instrument, se u mnogome bavi obnavljanjem i u ovom pogledu , PACE predlaže da Evropski centar za treniranje i obrazovanje Roma treba da se uspostavi da bi se olakšala efikasna razmena pozitivnih iskustva i da bi se promovisala saradnja obuke romskih i ostalih stručnjaka
- kao odgovor na tekst Parlamentarne skupštine, Savet ministara je suvojio instrument juna 2003 godine –CM-AS 2003 Rec.1557 finalni. Minsitri kažu da će ova tačka biti diskutovana u sklopu okvira rada Projekta obrazovanja i da predlozi za ovaj Centar obrazovanja i obuke Roma će biti dat na kraju projekta u obliku opšteg zakona koji zahteva Rukovodeći komitet za obrazovanje
- istraživačka faza Obrazovnog projekta je sada na klackalici jer jedna od stvari koja se traži od nas da uradimo kao deo ovog projekta je da podensemo predloge za ovakvu vrstu centra.

KATEDRA ZA ROMOLOŠKE STUDIJE

Stanje. U poslednjoj deceniji države u centralnoj i u jugoistočnoj Evropi preduzele su mere i aktivnosti kako bi unapredile položaj Roma. U većini zemalja institucionalizovan je status pripadnika romske nacionalnosti, obezbeđena je izvesna društvena i politička participacija Roma i ustanovljeni su programi socijalne integracije. Međutim predrasude, stereotipi i animoziteti prema Romima gotovo da nisu ublaženi. I više od toga, oni se micanjem puža izvlače iz tegobnog života, teško raskidaju alke začaranog kruga bede i još su, kao jedini narod na svetu, u statusu etno-klase. *Nema boljitka za Rome bez masovnog podizanja obrazovnog nivoa, sticanja visokog obrazovanja u većini profesija, te stvaranja i elitnog sloja za očuvanje i razvoj sopstvenog jezika i kulture.*

Razvoj kulturnog identiteta Roma i njihovo obrazovanje trebalo bi da budu tačke oslonca za prevazilaženje etnocentrizma, predrasuda i animoziteta i pretpostavka za razvoj stabilnih međuetničkih odnosa u demokratskom društvu. Napori vladinog i nevladinog sektora, posebno institucija koje se bave obrazovanjem trebalo bi da budu usmerene ka poštovanju ne samo ljudskih prava već i ka razumevanju i prihvatanju različitosti kao objektivnih datosti koje ne bi smele da budu prepreke multikulturalnosti, već vezivno društveno tkivo

Potrebe. Jezik, književnost, kultura, običaji i istorija Roma ne izučavaju se ni na jednoj grupi ili katedri na univerzitetima Srbije i Crne Gore, što nije slučaj sa jezikom i kulturom drugih nacionalnih manjina. Na univerzitetima u Beogradu, Novom Sadu i Kosovskoj Mitrovici decenijama egzistiraju odseci i katedre za studiranje i proučavanje jezika i kulture Mađara, Slovaka, Rusina, Rumuna, Bugara, Albanaca... Mnogi ne znaju i da u mnogim zemljama okruženja i šire postoje katedre za romološke studije (Rumunija, Mađarska, Slovačka, Češka, Italija, Nemačka, Velika Britanija, SAD...). U oba slučaja, pored dodiplomske nastave, razvijaju se i poslediplomske i doktorske studije.

Treba istaći da Romi, iako preovladavaju, nisu jedini studenti na sva tri nivoa usavršavanja. Uvek ima dovoljno polaznika iz redova većinskog naroda i drugih nacionalnih manjina. *To je u skladu sa dvostrukom potrebom: prvom, u čijoj osnovi leži nužnost školovanja i gajenja, do sada veoma uske, romske elite; i drugom, koja traži da i u delu neroma postoji kvalifikovana elita, koja bi radila na proučavanju i širenju romske kulture, te emancipaciji i integraciji Roma.* Bez skladnog susreta jedne i druge elite naprosto nije moguće očekivati dugoročan uspeh bilo koje i bilo kako kvalitetno zamišljene državne politike prema Romima.

Preporuka. Katedri (grupi/odseku) za romološke dodiplomske studije *ima mesta* na Filozofskom, Filološkom ili Učiteljskom fakultetu. Takođe bi se poslediplomske studije *mogle oformiti* na jednom od ovih fakulteta, premda je racionalno rešenje, s obzirom na multidisciplinarnost romologije, njihovo zasnivanje na nekom od univerziteta. Sabiranjem kadrovskog potencijala, moglo bi se odgovoriti ustanovljavanju i, iako u dužem vremenskom periodu, razvoju romoloških studija. Studenti bi većma bili Romi, ali i neromi, u početku delom podržani od strane državnih i društvenih institucija, a delom od međunarodne zajednice i fondacija. *Osnivanjem Katedre za romologiju naša bi zajednica potvrdila da sigurno stremljenje zaživljavanju multikulturalnog društva, da se kreće prema EU i da ide u susret Bolonjskom procesu.*

